

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

נח תשע"ו

פרשת שבוע

על צדיקות, תמימות, חסידים וישרים הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בדברינו לפרשת חקת תשעה, הבאנו את דברי התלמוד הירושלמי, שרשי ועוד ראשונים צעדו בעקבותיו, כי משפחת שאול בן קיש זכתה למלוכה כיון שהיו מאירים את המבואות האפלים. ננסה לברר בעקבות מי הם הלכו? הגדרת מדרגתו הרוחנית של נח מופיעה בתחילת הפרשה: "נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח" (בראשית ו' ט). השבוע נבדוק מהי משמעות הכינויים: "צדיק ותמים"? ונשווה אותם, בעקבות חז"ל, לכינויים להם זכה אברהם אבינו. יש המסבירים כל ביטוי: "צדיק" ו"תמים" בפני עצמו - "איש צדיק במעשיו, תמים בלבו" (אבן עזרא). לפירוש זה ה"צדיק" מתייחס למעשים וה"תמים" לכוונות ולמחשבות. כך גם הסביר הספורנו: "צדיק במעשה, תמים במושכלות". מקורה של גישה זו בברייתא, שמסבירה: "ואף נח יצא מהול שני נח איש צדיק תמים" (מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק ב ד"ה ר' יוסי). כלומר, צדיק במעשיו ותמים בגופו, שהרי נולד מהול ולא היה זקוק לתיקון. לעומתם, יש המסבירים ב'חדא מחתא' - "איש צדיק תמים היה - יזכיר הכתוב שהיה זכאי ושלם בצדקו, להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל, כי הוא תמים בצדק, כי הצדיק הוא הזכאי בדין, הפך הרשע" (רמב"ן). לפי כל ההסברים, נשאלת השאלה: מדוע לא הצליח נח להציל את אנשי דורו או לפחות למה לא ניסה להצילם? לפי הדעה במדרש הדורשת את הביטוי: "בדרתיו" לגנאי, "לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום" (רש"י), התשובה ברורה. אומנם, לפי הדעה החולקת, הדורשת אותו לשבח, צריך עיון. אדמו"רי שושלת גור ניסו ללכת, האחד העקבות השני, ולהסביר את העניין. ה"שפת אמת" (תרנ"ב), מביא את דברי הגמרא: "אמר רב נחמן בר יצחק: אף אני אומר: לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה, צדיקים - לאורה, וישרים - לשמחה. צדיקים לאורה - דכתיב (תהלים צ"ז) אור זרע לצדיק, ולישרים שמחה דכתיב - ולישרי לב שמחה" (תענית טו ע"א). השפת אמת מסביר כי המדרגה של 'צדיק' שייכת למציאות הרוחנית של אחרי חטא אדם הראשון. אחרי האכילה מעץ הדעת טוב ורע יש צדיקים-טוב ורשעים-רע, כמו שהיו בדורו של נח. לעומת נח, האבות שנקראו ישרים, הצליחו לחזור ולהגיע למדרגה שלפני החטא. לכן הם היו במדרגה של "כשמחך יצידך בן עדן מקדם". כך הוא מסביר גם את המעבר מיום הכיפורים לסוכות. ביום הכיפורים כל אחד מנסה להיות צדיק אבל בסוכות אפשר להגיע אל השמחה. ביום הכיפורים אנו מנסים להדמות למלאכים מכמה וכמה בחינות, אבל בסוכות אנו חיים בתוך העולם הזה, כשמעלינו פסולת גורן ויקב. לפי דבריו, המדרגה שאפשר להגיע אליה בסוכות הרבה יותר גבוהה. איך אפשר להגיע לשם? בעל ה"לב שמחה" (נכדו של ה"שפת אמת") מביא את דברי הוזהר: "אלא ודאי נח דחיל על גרמיה" (פרשת נח דף סח עמוד א). לפי זה, נח שהיה צדיק תמים, חשש שמא הקשר עם בני דורו ישפיע עליו ועל בני ביתו לרעה. לעומתו, מסביר בעל ה"שפת אמת": אברהם אבינו היה "חסיד". מה הגדרתו של ה"חסיד"? לדבריו: "איזה חסיד המחסד עם קונו ונכנס לפני משורת הדין שמסר נפשו..." (תרמ"א). המדרש משווה בין נח לאברהם. "יר' נחמיה אמר משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ המלך וראה אותו אמר ליה עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי, כמו שנאמר "את האלהים התהלך נח", ולמה אברהם דומה לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון, הציץ המלך וראה אותו, אמר לו עד שאתה מאיר לי דרך חלון, בא והאיר לפני כמו שנאמר "התהלך לפני נחיה תמים" (בראשית י"ז א) (בראשית רבה פרשה ל' ד"ה ז). מסביר ה"שפת אמת" (תרנ"ד) כי אברהם, במסירות הנפש שלו, הסתובב במבואות האפלים כדי לנסות ולהביא את האור גם לשם, ולכן נבחר להוביל את הציבור, מה שנח לא זכה לו. אם כך החסיד, הישר עולה במדרגתו על הצדיק תמים. החסיד הישר הוא האתרוג שמעלתו היא גם בכך שהוא מצטרף אל הערבה ובזכות זו הוא עוד יותר מתעלה וזוכה להנהגה. אם נחזור שוב אל יום הכיפורים ואל חג הסוכות נוכל להדגיש מחדש את המסר. בערב של יום הכיפורים, על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים להתפלל עם העבריינים, לא בדיעבד אלא לכתחילה, כדי שנוכל לעבור ממדרגת "אור זרע לצדיק" למדרגת "וילשרי לב שמחה". ממצב של ניסיון להדמות למלאכים נעבור למצב של אגודה אחת עם הערבות. נזכור ונפנים את המסר שהרב צבי יהודה הכהן קוק בנו של "מלאכים בכני אדם" חזר ודרש בפני תלמידיו: "עם אתרוגים לבד אי אפשר לקיים אף מצווה, עם ערבות לבד אפשר ללכת אחרי הנביאים". נוסף על כך שהדרך המומלצת היא כששניהם יחד (עם הלולב וההדס) דווקא בימים קשים אלה, בימים של משפחות ובודדים שנרצחו, ילדים וזקנים שנפצעו, נזכיר את כוחה של האחדות בין כל היהודים כדי שנוכל לחזור למצב של וליהודים הייתה אורה בזכות לך כנוס את כל היהודים. גם את אלה שנראה לנו שהם במבואות האפלים.

<p>לע"י מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	<p>לע"י רבי יעקב בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל</p>	<p>לע"י ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"י מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
--	--	---	--	---

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.
לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

האם מותר לאשה לשאת נשק?

הרב עקיבא כהנא

בעקבות המצב הבטחוני בארץ ישנם אנשים רבים המבקשים לשאת אקדח, כמו כן ישנן גם נשים המבקשות לשאת עליהן אקדח, ונשאלת השאלה האם קיים במעשה זה איסור מכח הפסוק: 'לא יִהְיֶה כָּלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבֹּשׁ גֶּבֶר שְׂמַלְת אִשָּׁה'!

בגמרא במסכת נזיר (נט ע"א) מובאת המחלוקת בין תנא קמא לרבי אליעזר בן יעקב בפירוש האיסור בפסוק 'לא ילבש': רבי אליעזר בן יעקב סובר שאין לאיש לעסוק ב'תיקוני נשים' כלומר, לגבר אסור לגלח את שער הגוף, וכמו כן לאשה אסור לשאת כלי נשק. תנא קמא סובר שאסור לאיש או לאשה להתלבש כבן המין השני, אם שינוי הלבוש עשוי להביא לידי פריצות או זנות.

בפירוש המיוחס לרש"י (ד"ה תלמוד לומר; וכן בילקוט שמעוני משלי תתקמד) נאמר שאיסור זה הוא הסיבה לכך שיעל לא הרגה את סיסרא בחרב, אלא ביתד האוהל, שכן אם היתה נוטלת חרב בידה היתה עוברת על 'לא תלבש'. בהמשך דברינו נראה שעל מנת להציל את עם ישראל היה מותר גם לעבור על איסור לא ילבש, אלא שבאופן שהיתה לה אפשרות אחרת, העדיפה לעשות זאת באמצעות היתד.

פסיקת ההלכה באיסור

מדברי רש"י בפירושו לתורה (דברים כב, ה) ניתן לדייק שהוא פוסק כתנא קמא (רבי אליהו מזרחי דברים כב, ה), כי פרש שהתורה אסרה רק לבוש המביא לידי תועבה ולא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה. לפי זה, האיסור לעסוק ב'תיקוני המין השני הוא מדרבנן, ולא כרבי אליעזר בן יעקב, הסובר שהתורה אסרה גם תיקוני נשים או גברים שאינם מביאים את האדם לחברת המין השני, ולא יביאו לידי זנות.

מהרמב"ם (עבודה זרה פרק יב הלכה ו) נראה שפסק כרבי אליעזר בן יעקב, שהרי כתב: 'לא תעדה אשה עדי האיש, כגון: שתשים בראשה מצנפת או כובע, או תלבש שריון וכיוצא בו'. ובהמשך אותה הלכה כתב שאסור לגבר ללבוש 'בגדי צבעוני... במקום שאין לובשין אותן... אלא נשים, הכל כמנהג המדינה', ואם עבר על איסורים אלו - לוקה. הרמב"ם לא ציין שהמלקות הן דוקא כאשר הולך ויושב בחברת בני המין השני. הכסף משנה כתב שמהרמב"ם עולה שפסק כר' אליעזר בן יעקב, שהאיסור על תיקוני נשים הוא מהתורה, אפילו באופן שאין שינוי הלבוש מביא לידי פריצות. וכן פסק גם בשולחן ערוך (יורה דעה קפב, ה).

באופן פשוט נראה מזה שאין לאשה לשאת נשק, כיון שבדרך כלל גברים הם אלו הנושאים נשק. אך כפי שיבואר להלן, ישנם ארבעה היתרים לכך בראשונים ובאחרונים:

א. יש להבחין בין לבוש לתועלת לבין לבוש לנוי. הט"ז והב"ח (קפב, ה) פסקו שאף על פי שאסור לאיש ללבוש מלבושי אשה או להיפך, מותר להם ללבוש בגדים כאלו אם ברור שהם לובשים אותם לצורך הגנה מהגשם וכדומה, וכמו כן נראה מהב"ח שהוא מקל באופן שלבישת הבגדים אינה על מנת ללכת לבין הנשים. ומהרש"ם (ב, רמג) למד מדבריו שכמו שמותר לאשה ללבוש בגדי איש אם צריכה זאת כהגנה מהקור, כך במקרה שאי אפשר להתגונן מבלי לשאת נשק, מותר לאשה לשאת בנשק. ומה שכתבו רש"י וילקוט שמעוני לגבי יעל, שם מדובר באופן שיכלה להרוג את סיסרא ביתד, אך אם לא היתה יכולה להורגו ביתד - היה מותר לה להורגו גם בחרב.

בינת אדם (איסור והיתר סימן עד על חכמת אדם צ, ג) התקשה בדברי הרמב"ם, מדוע כתב רק שאשה הלובשת שריון עוברת על לא ילבש, ולא כתב חידוש גדול יותר, שגם אשה שמחזיקה חרב בידה עוברת על האיסור? וכתב שדברי הב"ח קשים, שהרי בגמרא ובילקוט שמעוני נכתב במפורש שלאשה אסור לצאת עם כלי זיין 'למלחמה', ומשמע שאסורה ללכת עם בגדי קרב, גם כאשר הדבר נעשה לתועלת והגנה! וכן הרבה להביא ראיות לסתור דברי הב"ח. לדעתו, סברת הב"ח נכונה, אלא שלדעתו, יש להבחין בין מלבוש לתכשיט. במלבוש האיסור רחב, והוא מקיף גם לבושים שאדם לובש לתועלת. לעומת זאת בתכשיט, האיסור אינו אלא כאשר מתכוון לנוי, אבל כאשר כוונתו לתועלת - מותר לעדו 'ת תכשיט המיועד לנשים. לפיכך, יהיה הבדל בין שריון לחרב: שריון הוא לבוש, ואסור לאשה ללבוש אותו אפילו לתועלת, ואילו חרב הנה תכשיט, ומותר לאשה לשאת אותה לתועלת.

ב. האיסור קשור דווקא למלחמה, ואינו חל באופן אחר. אבן עזרא וחזקוני (דברים כב, ה) כתבו, שפרשת 'לא ילבש' שפרשת 'לא ילבש' סמוכה לפרשת המלחמה כדי ללמדנו שאין לאשה לצאת למלחמה, משום שהדבר פוגע בתפקידה כאם, וכן עלול להביא לידי זנות. גם רש"י הירש (דברים כב, ה), הבין שינוי איסור מיוחד בנשיאת כלי נשק על ידי נשים כשיוצאות למלחמה: הוא מדייק שהאיסור החל על אשה הוא 'לצאת בכלי זיין למלחמה'. כלומר, התורה אוסרת על כל מין את מה שמתאים בייחוד לטבע המין השני, ולאשה אסור להשתתף במלחמה כחייל, אך מותר לה לשאת כלי נשק כדי להתגונן. ר' משה פיינשטיין בתשובה לר' שבתאי רפפורט (אגרות משה אורח חיים ד, עה אות ג) התיר לנשים ללכת עם אקדח מטעם זה, שכן אסור לאשה לשאת דוקא כלי נשק המיועד למלחמה, ואילו אקדח משמש להגנה עצמית (בניגוד לרובה). כמו כן, הוא מוסיף שבמקום שבו אזרחים הולכים כדרכם והסכנה באה אליהם, אין זה נחשב לנשיאת נשק לשם מלחמה, ולכן אין בזה איסור 'לא ילבש'.

יש להעיר שהיתרה תמימה (שם הערה מא) כתב שאסור לאשה לשאת כלי נשק, שמטרתו לסייע במלחמה או בריב, אך מותר לה להשתמש בחרב וכדומה כסכין חיתוך. לפי זה, יהיה אסור לנשים לשאת אקדח גם לשם הגנה עצמית.

ג. יש להתיר איסורים לצורך התגוננות בספר חסידים (ר) כתב שאף שיש איסור לאשה לשאת נשק, יש להתיר זאת במקום מסוכן משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'. ובשו"ת עשה לך רב (ג, כד) התיר לאשה להשתמש בנשק באופן שהשימוש הוא לצורך הגנה מאיום ספציפי, אך עולה מדבריו שאין היתר לאשה לשאת נשק באופן קבוע (עיינו ביחווה דעת חלק ה סימן נה).

ד. נשיאת נשק אינה מיוחדת לגברים. היתר נוסף המופיע ברמ"א (קפב, ה) הוא שגם נשיאת מלבוש מלחמה אינה אסורה אלא אם זהו מלבוש שרק דרך הגברים ללבושו. לכן אם יש אקדח המיועד לנשים, או שגם נשים רגילות לנושאו, הרי שאין בכך איסור. הרב הרצל יהודה הנקין, אביו של הרב איתם הנקין הי"ד, כתב (תחומין כח עמוד 272) שכיון שבימינו גם נשים משתמשות בנשק בצבא במדינת ישראל (אף שאין זה על פי חכמים), מכל מקום לא שייך לומר שזה מלבוש לגבר. וכתב שהבנה זו אינה מסתדרת עם האחרונים שהבאנו לעיל, שביארו שהאיסור הוא משום שהיציאה למלחמה אינה מתאימה לנשים ובגללה יש איסור 'לא ילבש' בנשיאת נשק.

סיכום: אף שהיה מקום לומר שאשה הנושאת נשק עוברת על איסור 'לא ילבש', יש להתיר זאת מארבע סיבות עיקריות:

- א. אין איסור 'לא ילבש' כאשר מטרת נשיאת הנשק היא לתועלת ולא לשם נוי.
- ב. האיסור חל רק כאשר האשה משמשת בתפקיד ביטחוני-מלחמתי, ולא כשהנשק משמש להגנה עצמית.
- ג. גם אם הדבר אסור יש להתירו לצורך התגוננות.
- ד. אין היום איסור 'לא ילבש' בנשיאת נשק ע"י נשים, משום שנשים רבות ממושות בנשק.

Jerusalem, Israel

ירושלים, ישראל
כסליו תשע"א

פג, חיוב הצלתו והטיפול בו

שאלה

תינוק הנולד קודם זמנו בגיל עשרים ושלושה שבועות ושלושה ימים, במשקל שש מאות גרם ובעיניים עצומות, שלפי ההגדרה הרפואית תינוק כזה אינו בר חיות, ועל כן הנחיות בית החולים הן להניחו בחדר לידה ללא טיפול עד למותו. ברצוננו לדעת מה עמדת ההלכה לגבי טיפול בו בחול ובשבת, ומה על המיילדות לעשות כאשר התינוק נמצא אצלן במחלקה וממשיך לחיות?

תשובה

- א. בגמרא קבעו ש"בן שמונה (היינו שנולד לאחר שמונה חדשי הריון בלבד) הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו (בשבת)", נחלקו חכמים בהסבר מימרה זו.
- ב. פוסקי דורנו הסכימו שכיום יש לטפל בפגים, בחול ובשבת, הן טיפול רגיל ככל תינוק והן טיפול מיוחד הנדרש כדי להציל את הפג ולהביאו לידי "בן קיימא".
- ג. פג שעל פי הגדרות הרפואה וההלכה מוגדר גם כיום כ"ודאי נפל", אין לגביו חובת טיפול והצלה אפילו ביום חול. ואין לחלל את השבת כדי לטפל בו.
- ד. אמנם כדי למנוע סבל מפג כזה מותר לעבור על איסורי מוקצה ואמירה לגוי.
- ה. יש לאמוד את סיכויי חיותו של כל פג לגופו. כיון שחלק ניכר מאומדן הסיכויים של פג מסוים יכולים להערך עוד טרם לידתו, יש לבצעו כבר אז. בכל מקרה שהמסקנה תהיה חיובית - יש להתחיל את הטיפול מיד דבר שיגדיל את סיכויי ההשרדות.
- ו. גם במקרה כזה, אין להמליץ לאם על ניתוח קיסרי כדי לשפר את סיכויי הולד לשרוד, ואין לבצעו אלא אם האם דורשת זאת.
- ז. פג שנולד לפני שבוע עשרים וארבע ומשקלו מצוי מתחת ל"אחוזון 25" - אין לטפל בו (אך יש להסביר את המצב להורים ולהתחשב ברצונם במקרה שהפג טופל בסטרואידים קודם לידתו).
- ח. פג שנולד כאשר סיכויי לחיות מוגדרים כאפסיים מחמת מומים נילווים או פרמטרים רפואיים אחרים - אין לטפל בו.
- ט. פג שסיכויי לחיות אינם עולים על עשרה אחוזים, ורוב הסיכויים הם שאף אם יחיה ייפגע בצורה משמעותית וחיייו יהיו מרובי סבל - אין לטפל בו.
- י. פג שנולד ללא טיפול בסטרואידים וגילו צעיר מעשרים וארבע שבועות ומשקלו מצוי ב"אחוזון 25-75" - אין לטפל בו.
- יא. בכל המקרים המנויים לעיל בסעיפים ז-י אין גם חובת הזנה, אך יש להשתדל למזער את הכאבים ואת הסבל. טיפולים שיימנעו סבל ועלולים לקרב את המיתה באופן עקיף - מותרים, ובלבד שלא מדובר בפעולה שתביא בפני עצמה למיתתו הוודאית.
- יב. בכל המקרים המנויים בסעיפים ז-י אם ההורים מבקשים לנסות ולהציל את הילוד ומתחייבים לטפל בו - יש להיענות לבקשתם אם יתקיימו שני תנאים: א. אם יש סיכוי כלשהו להצלתו, ב. אם אין בכך פגיעה בסיכויים של אחרים לקבל טיפול מציל חיים.
- יג. לעומת כל האמור לעיל בסעיפים ז-י, פג שנולד קודם לשבוע עשרים וארבע ומשקלו נמצא מעל "אחוזון 25" (למעט מקרה שבו המשקל מצוי בטווח "אחוזון 25-75" ולא טופל בסטרואידים קודם ללידה) - יש לטפל בו ולנסות להצילו, קל וחומר אם הוא נושם באופן עצמוני ובוודאי אם נשימה זו נמשכת מעבר לאופן הרגיל בפג כה צעיר.
- יד. בכל המקרים שבהם מנסים להציל את הפג על פי ההלכה יש לעשות זאת גם בשבת.
- טו. בכל המקרים שבהם יש לטפל בפג יש להקפיד על סדר הקדימות בטיפול לפי הכללים הבאים: א. בן קיימא קודם לפג. ב. פג בעל סיכוי גבוה יותר קודם. ג. אם אין לפנינו תינוק או פג אחר הזקוקים כרגע למכשור או לכח האדם ויש חשש סביר שיגיעו בקרוב - יש לחבר את הפג הנדון למכשירים שפעולתם תפסק מאליה לאחר זמן ויהיה צורך להפעילם מחדש. אם יגיע בר קיימא או פג בעל סיכויים גבוהים יותר - כח האדם יופנה מיד לעבר מי שסיכוייו עדיפים, פעילות המכשירים לא תחודש, וכשתפסק מעצמה או שהטיפול עצמו יחייב את הפסקתה - אז, ורק אז, ינותק הפג הנדון מהם. ד. פג בעל סיכויים גבוהים (כולל מי שמופיע בסעיפים יב-יג) שמצבו התדרדר (למעין המצב המתואר בסעיפים ח-י) יש לנהוג בו כאמור בסעיף הקודם, ואם אפסו סיכוייו לגמרי - מותר אף לנתק ממנו מכשירי הנשמה וציוד הזנה אם הם דרושים לפג אחר או אם סבורים שהמשך פעילותם גורמת לפג סבל.
- טז. בכל מדינה יש לבדוק שהוראות אלה, המתירות להפסיק טיפול, אינן סותרות את החוק הפלילי שבאותו מקום.
- יז. כאשר מדובר בבית חולים המעסיק רב פוסק, פסיקותיו של הרב המרא דאתרא מתגברות על האמור בתשובה זו. לפירוט בדבר יישומה של הוראה זו עיין כאן בהערה.
- יח. אם יש סתירה בין תשובה זו להנחיות בית החולים, ואי שמירת הכללים תגרור פיטורים של העובד - אין חובה לעשות פעולות שאולי יצילו את הפג. גם במקום שתתכן תביעה כספית כלפי מפר ההוראות העובדים פטורים מלקבל על עצמם חובה זו.
- יט. בכל מקום שבו יש ספק שמא הוראות הרב או בית החולים אינן נוגעות למקרה מסוים בגלל היותו יוצא דופן, יש לנסות להציל את הפג על פי הכללים שמנינו בסעיף טו, עד לברור העניין עם הנהלת בית החולים או נציגיה.

(התשובה המלאה תישלח למעוניינים באמצעות הדוא"ל. לפניה: info@eretzhemdah.org)

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן